

Kindler József: Etika és méltányosság*

Témák: erkölcs, érzelem, etika, hitelesség, kereszténység, vallás

Bevezetés és gondolati ráhangolás érdekében hadd kezdjem két lényeges idézettel, melyek közül az egyik Teréz anyától, előadásom egyik kulcsszereplőjétől származik, a másik pedig az irodalmi Nobel-díjas Albert Camus-tól. „*Sohasem a tömegeket gondozom, mindig csak egyeseket. Egy emberrel kezdem, aztán, ha tudok, egy másikat veszek sorra. Ha a tömegeket nézném, hozzá se kezdenék*” – mondta Teréz anya. S Malcolm Muggeridge, a BBC sztár műsorvezetője, kinek 1974-ben jelent meg osztrák kiadásban, de magyarul, a *Valami nagyon szépet Istenért* című, Teréz anyát leplezetlenül csodáló könyve, újfent Teréz anya mély kereszténységről tanúskodó szavait idézi: „*a kereszténység nem statisztikai életszemlélet. Az, hogy mennyiben nagyobb az öröm egy bűnbánó bűnösön, mint az igazak minden seregén, statisztikaellenes állítás*” (Muggeridge [1974]). A később nagy erővel kibontakozó mozgalmak szükségképpen szerény kezdeteiről Albert Camus mélyenszántó és találó gondolatát idézi egyik írásában Csoóri Sándor, mely szerint „*minden nagy tettnek, minden nagy gondolatnak száználmas a kezdete*”. E két kivételesen nagy embernek, noha e világi beállítódásukban és hitükben eltérnek egymástól, szavai adnak hitelt és háttérrel mondanak, de meg kell mondanom, jómagam Teréz anyára tekintek csodálattal, akit 1986-os magyarországi látogatása alkalmából volt szerencsém látni is a városmajori templomban. Mert ahogy Edinburgh-i Fülöp herceg mondta 1973-ban a Templeton-díj átadásakor, „*a jóság, amely Teréz anyának köszönhetően fényel töltötte el a világot, alázatot, csodálatot, lelkesedést kelthet bennünk*” (Falco [2000], 162. o.).

E bevezetés után röviden megindokolom előadásom címét, amelyet a modern Gandhi, Swaminathan professzor szavai nyomán választottam. A professzor, kiről még lesz szó, azt mondja, hogy „*ahol nincs etika és nincs méltányosság, ott megbomlik az egyensúly*”. Márpedig „*minden cselekedetnek következménye van, és baj, ha ezt nem ismerjük fel*”. És mögöttes mondanivalónk szellemével összhangban idézi az irodalmi Nobel-díjas Rabindranath Tagore szavait: „*a világ tudja, hogy a kevesek többen vannak, mint a sokaság*”. S a professzor mintegy felkiáltásként fűzi ehhez: „*milyen igazak ezek a szavak éppen napjainkban!*” Az etika szónak részletes filozófiai vizsgálata helyett, melyet megtesz Nyíri Tamás *Alapvető etika* című munkájában (Nyíri [1988], 10–13. o.), legyen elég rámutatni arra, hogy *etika* és *erkölcs* fogalmi szétválasztása a két terület érintkezése miatt meglehetősen nehéz feladat, melyet nem tisztem elvégezni. A méltányosság, mely szoros kapcsolatban van a Komlóskán 2003. szeptember 19–21. között tartott *Hol a határ?* című Altern-konferencia lényeges mondanivalójával, elsősorban és döntően a *személyes létformához* kötődik, szemben az *árucikk létformával*, hogy a jezsuita Kavanaugh alapműnek is tekinthető *Krisztus követése a fogyasztói társadalomban* című könyvének határozott szembeállításával éljek.

A fenti gondolatok jegyében három nagy személyiség életútjának közös vonásait vesszük röviden szemügyre: *Kalkuttai Teréz anyát*, akit nemrégiben avatott boldoggá II. János Pál pápa, az evangélikus Albert Schweitzerét és a hindu Swaminathan professzorét. Mindhárom nagy személyiség közös lelki és beállítódási vonásait híven tükrözik Teréz anya egyik kitűnő életrajzírójának, Monseigneur di Falcónak szavai, melyeket *Teréz anya avagy A hit csodái* című, 2000-ben magyarul is megjelent könyvének befejezéseként olvashatunk. „*Elemelve Teréz anya lelkiségének fő ismertetőjegyeit, nagyon könnyű megérteni, hogy nemcsak a katolikusokra vonatkozik, hanem minden mai keresztényre. Mindez pedig zavart vagy rossz érzést válthatna ki azokban – zsidókban, muzulmánokban, hindukban, párszokban vagy buddhistákban –, akik szeretik őt, tisztelik és támogatják. Aki így gondolkozna, elfelejtené a toleranciának és a másik föltétlen tiszteletének nagyszerű leckéjét, amelyet a szerzetesnővér mindig is nyújtott, és amelyet néhány mondatban úgy tudott összefoglalni, hogy az valóságos tanulmánnyal ér fel: »mindenkinek a saját mentalitása szerint kell Istent befogadnia. Semmi sem akadályozhat meg abban, hogy adjam, amim van.« Ez pedig nem tiltja meg a többieknek, hogy adják, amijük van, mégpedig a maguk módján. Talán ez az – fejezi be könyvét Monseigneur di Falco –, amiért Teréz anya ténylegesen példakép marad mindenki számára.*” (Falco [2000], 235. o.)

Teréz anyáról, nagyszerű és ma már a szélesebb közvélemény előtt is jól ismert tevékenységéről, a világszerte elterjedt és hazánkban is működő Szeretet Misszionáriusainak rendjéről, melyet ő alapított, sokat lehetne beszélni, de előadásom időbeli korlátjai és a magyar nyelven is hozzáférhető írások ennek határt szabnak.

* A 2003. november 22-én Vizsolyon tartott előadás szerkesztett változata.

Most van a helye és ideje annak, hogy rávilágítsak arra, miért éppen három olyan személyiségről beszélek, akik nem Európában, hanem azon kívül működtek és hatottak. Ebben újfent Mgr. di Falco, Párizs segédpüspöke lesz segítségemre. Idézem: „Az egyház, amelyhez Teréz anya tartozik, a huszadik század folyamán mély, belső válságon ment keresztül, amely a hivatások csökkenésével és a vallásgyakorlat szembeötölő visszaszorulásával végződött. Azonban nagyon óvatosnak kell lenni, és nem szabad engedni a katolicizmus Európa-központú nézetének. E katolicizmus talán válságban van Nyugaton, egy olyan Nyugaton, amely belefáradt, hogy oly hosszú időn át hirdette Isten ígését. De nincs válságban Ázsiában, Dél-Amerikában vagy Afrikában, ahol a remény nagyszerű csíráját adja. Ezek a népek jobban, erősebb hittel, mint a nyugatiak, értették meg, hogy Isten aktuálisabb, mint valaha, és hogy egy olyan világban, amelyre az ideológiák válsága nyomja rá a bélyegét, az evangélium az igazság s remény szava.” (Falco [2000], 232. o.)

A katolikus Teréz anya után az evangélikus Albert Schweitzerről kell szólnom, a félreértések elkerülése végett megjegyezve, hogy az evangélikus jelzöt semmiképpen nem valami hitbuzgalmi elkülönülés megjelölése céljából használom. Éppen ellenkezőleg: azt kívánom röviden megmutatni, hogy az *igaz cselekedetek* szintjén nincs vallási különbség, és ezt az erkölcsi óriások kiemelkedő példája maradéktalanul igazolja.

Schweitzer életéről és munkásságáról mind a mai napig sokat hallhatunk és főként olvashatunk. Több magyar nyelvű válogatásban jelentek meg életéről ismertetések, és megjelentek munkái is. Érdekességgéppen megjegyzendő, hogy a volt Szovjetunióban 1971-ben Borisz Nosik írt róla leplezetlen csodálattal könyvet, s ez a könyv is megjelent magyarul 1979-ben, sőt jómagam annak idején már a harmadik kiadását olvastam. Könyvének bevezetőjében Nosik idézi Oskar Krausnak, a filozófia professzorának négy évtizeddel azelőtt elhangzott szavait: „Miben áll Albert Schweitzer jelentősége? A művészet, a tudomány és a vallás területén elért eredményei kétségtelenül érdekesek és értékesek. Amde még értékesebb és szilárdabb az, amit személyiségének varázsával s erkölcsi erejével ért el. Az emberiség gazdag olyan emberekben, akik nagy szolgálatot tettek a haladás egyes területein, és az emberi ismeretek speciális ágazataiban. De szegény volt, s az is marad odaadó nagy emberekben, akik magasra tartják az útmutató világosságot, szegény olyan emberekben, akiknek erős erkölcsi akarata van. Albert Schweitzer ilyen ember.” (Nosik [1979], 10. o.)

Azt hinnék, hogy Schweitzer példája immár a múlté, még akkor is, ha a közelmúlté. Hála Istennek, nem így van. A napokban jelent meg egy magyar orvos, dr. Baksai László könyve *Lambaréné – küldetés* címmel. A szerző az utóbbi több mint öt év során Albert Schweitzer világhírű lambarénéi kórházában dolgozott „mint orvos, igazgató és egyféle jószolgálati nagykövet”. (Baksai [2003], 9. o.) (Dr. Baksai jelenleg a váci Jávorszky kórház gyermekosztályának vezető főorvosa.) A rendkívüli könyv büszkeséggel töltheti el mindazokat, akik számára a *magyarság* nem csupán nemzetiségi minősítést jelent, hanem jeles tetteket és kiemelkedő embereket az emberiség nagy tetteinek és nagy embereinek sorában. Hogy miről szól? „A nagy humanista életművéről, kórháza múltjáról és jelenéről, követésre érdemes filozófiájáról, a példaképek motiváló erejéről, valamint az orvostudomány egyéb összefüggéseiről.” (Baksai [2003], 9. o.)

Noha a könyvre csak Szent Ágoston megtérésének szállóigéjét vonatkoztathatjuk: tolle, lege – azaz vedd és olvasd!, hadd foglaljam össze lényegét az *Üzenet a mának* című zárófejezetből vett gondolatokkal. „Albert Schweitzer valódi nagysága abban rejlik, hogy Lambaréné, ez a korábban ismeretlen kis falu Egyenlítői-Afrikában, általa szimbólum lett. A béke, az emberiség világszerte ismert szimbóluma. Amit ő maga véghezvitt, amint újtát a megannyi nehézség ellenére végigjárta, az hatalmas dolog, de még hatalmasabb, amit sokan mások tettek példája nyomán. Tanítása, életműve milliók érdeklődését keltette fel, milliókét, akik érezték, hogy ő azonosulni tudott velük. Amit Schiller megfogalmazott, Beethoven megzenésített, ő megvalósította: »Seid umschlungen, Millionen! – Hadd karoljalak át titeket, Milliók!«” (Baksai [2003], 166. o.)

Schweitzer azt tanácsolta munkatársainak, hogy ne helyezték a technológiát a tudás, tapasztalat, gondolkodás és együttérzés fölé. „Sokszor mondta orvosainak jó tanácsként, hogy mindenekelőtt szívükre hallgassanak. Még így is 5 százalékban fognak hibázni. Ha nem így tesznek, akkor 75 százalékban. Mennyire időszerű tanítás!”, írja Baksai ([2003], 167. o.). Tapasztalataim alapján ezt csak megerősíthetem.

A Nobel-díjas Teréz anya és Albert Schweitzer után a még élő, 78 éves M. S. Swaminathan professzorról kell beszélnem, amit Erdélyi András előadása és könyve alapján teszek meg. Be kell vallanom, hogy Swaminathan nagyságáról Erdélyi előadásáig nem tudtam, s azt hiszem, hogy a jelenlévők se nagyon hallhattak róla, noha mindezidáig háromszor jelölték Nobel-díjra. A magyar közéletet olyannyira elfoglalják a napi politikai csatározások, a televízió pedig inkább szolgálja a felszínt, mint a kultúrát, így észrevétlen maradhatott korunk egyik nagy élő egyéniségének számos rangos nemzetközi díjjal elismert munkássága.

A könyvhöz Maurizio Iaccario, a Tudomány Világkonferenciájának főtíkára írt előszót. Véleménye szerint „a morális értékek fontossága napjainkban jóval nagyobb, mint a múltban volt. Sokak szemében a globalizáció nem jelent mást féktelen gazdasági haszonszerzésnél, miközben a gazdag társadalmak a legcsekélyebb figyelmet sem fordítják a szegény népekre és nemzetekre. Ha sürgősen nem teszünk ellene, ez a veszélyes szakadék tovább fog szélesedni” (Erdélyi [2001], 6. o.).

Érdeemes azonban idézni Lakshmi Puri, India magyarországi nagykövetének bevezetőjéből is. Szerinte Swaminathan professzor „kétségtelenül korunk egyik legnagyobb kutatója, s nemcsak azért, mert egész életét a tudományos kísérleteknek és felfedezéseknek szentelte. Személyes jelentősége abból is fakad, hogy megtalálta a kapcsolatot tudományos cél és emberek millióinak társadalmi-gazdasági felemelése között – Indiában és világszerte. Az ő fejében fogant meg és az ő irányításával vált valóra Indiában a Zöld Forradalom, méghozzá a legnehezebb körülmények között. Milyen áldott is ez az ember, aki pusztán Indiában képes volt megmenteni több mint 70 millió embert az éhhaláltól, nem beszélve Ázsia hatalmas éhező tömegeiről. Indiát önállóvá tette búzatermelésben, és önbizalmat adott az országnak az átfogó gazdasági fejlődéshez... Személyisége Gandhi értékrendjét tükrözi: szereti az egyszerűséget, törődik a szegényekkel s az elesettekkel, rendíthetetlen híve az erőszakmentességnek és a békének, s »gyógyíthatatlan« optimizmussal tekint India, valamint az emberiség jövőjére. Megkapta az Indiában adományozható legmagasabb kitüntetések, köztük a Padma Vibhushan-díjat, és ebben az évben harmadszor jelölték a béke Nobel-díjra... Nem árt... emlékeztetni a kormányokat, a részvénytársaságokat és a gondolkodó embereket szerte a világon Swaminathan professzor alaptételére, mely szerint a változásokat a legszegényebbeknél kell kezdeni... Különösen ökológiai értelemben nagyon is megfontolandó a professzor érvelése az esztelen és romboló túlfogyasztás ellen” (Erdélyi [2001], 7–8. o.).

A szerző könyve befejezésekor megkérdezi a professzort, hogy mi egységes és sikeres életművének „definíciója”? „Monkombu Swaminathan elmosolyodik, majd a tőle megszokott módon tételekbe rendezett választ ad. Három fő alkotóelem kell hozzá. Az első: az inspiráció. Legyen az ember életében legalább egy olyan meghatározó személyiség, akitől nagyon erős indítást kap. Az én életemben több ilyen ember is volt: ilyenek voltak a szüleim, ilyen volt Gandhi, és ilyen volt Nehru is. A második elem az eltökéltség. Ha van az embernek tisztán megfogalmazott, értelmes célja, azért küzdeni kell. Inspiráció és küzdelem: a kettő együtt vezet eredményre, az egyik feltételezi a másikat. Ugyanúgy, mint az öröm és a fájdalom, vagy a barát és az ellenség. Az örömet csak akkor érzed, ha megtapasztaltad a fájdalmat, ha csodálódni van, akkor biztos lehets benne, hogy ellenségeid is lesznek. Emiatt nem szabad elcsüggedni. A mi hindu filozófiánkban a Gíta azt tanítja: ne tulajdoníts túl nagy jelentőséget sem a sikernek, sem pedig a kudarcnak... Vidd véghez, amit jó lelkiismerettel elhatároztál... Bármit teszel, azt lehetőleg mások javára tedd. Ne légy önző, mert az önzés, a túl nagyra növesztett büszkeség a legnagyobb ellensége szakmai, szellemi és lelki gyarapodásodnak. A harmadik feltétel a szerencse. Amit, ha vallásosak vagyunk, nevezhetünk isteni elrendelésnek, kegyelemnek, Isten áldásának: ha túl magasztosnak találjuk e fogalmakat, akkor egyszerűen azt mondjuk: szerencse. Az életben történnek dolgok, amelyekről először magunk sem tudjuk, miért történtek. Aztán utóbb magyarázatot kapunk rájuk...” (Erdélyi [2001], 161–162. o.)

A három világnagyság rövid bemutatásával előadásom végére értem, s a tisztelt hallgatóság egyéni ítéletére bízom a hallottak megítélését. Mindenesetre úgy gondolom, hogy a borongós, sötét borús jelek ellenére optimizmusra van okunk, ha arra gondolunk: nem pontocskák vagyunk, hanem – miként a felmutatott kiválóságok tanúsítják – személyiségek, s a méltányos élet várományosai. A fatalista, tehetetlen várakozás azonban nem méltó ember voltunkhoz, s ezért mesebeli Jánosként gyürkőznünk kell. *Adyval* szólva: „De csinálod, mert csinálod, / De csináld, mert erre lettél, / S ha már álltad, hát kiállod.” Van remény!

HIVATKOZÁSOK

Baksai L. [2003]: *Lambaréné – küldetés*; Medicina Könyvkiadó, Budapest

Erdélyi A. [2001]: *Aki napfényt arat – A modern Gandhi: M. S. Swaminathan*; Tertia Kiadó, Budapest

Di Falco, J-M. [2000]: *Teréz anya avagy A hit csodái*; második, javított kiadás, Largo, Budapest

Kavanaugh, J. F. [2003]: *Krisztus követése a fogyasztói társadalomban – A kulturális szembenállás lelkiisége*; Ursus Libris – Altern-Csoport, Budapest

Muggeridge, M. [1974]: *Valami nagyon szép Istenért (A Kalkuttai Teréz anya)*; Prugg Verlag, Eisenstadt (1997-ben az Ecclesia és a Kairosz közös kiadásában is megjelent.)

Nosik, B. [1979]: *Albert Schweitzer*; Kossuth Könyvkiadó, Budapest

Nyíri T. [1988]: *Alapvető etika*; Pázmány Péter Római Katolikus Hittudományi Akadémia, Budapest (1994-ben a Szent István Társulat kiadásában is megjelent.)